

Școala doctorală de Teologie

Domeniul de doctorat: Teologie

TEZĂ DE DOCTORAT (REZUMAT)

BLAJUL – INTERFERENȚĂ RELIGIOASĂ ȘI CULTURALĂ ÎNTRE APUS ȘI RĂSĂRIT

Doctorand:

BENCHEA GABRIEL - IOAN

Conducător de doctorat:

Pr.Prof. Univ. Dr. NICOLAE CHIFĂR

TEZĂ DE DOCTORAT

(REZUMAT)

BLAJUL – INTERFERENȚĂ RELIGIOASĂ ȘI CULTURALĂ ÎNTRE APUS ȘI RĂSĂRIT

Cuvinte cheie: *Schisma din 1054, Unirea de la Lyon, Sinodul de la Ferrara-Florența, Uniatism, Inochentie Micu-Klein, Școala Ardeleană, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Supplex Libellus Valachorum, Revoluția de la 1848, Adunarea de la Blaj, Andrei Șaguna, Marea Unire de la 1918, Blaj*

CUPRINS

INTRODUCERE.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
PARTEA I.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I. DEZBINAREA BISERICII CREȘTINE	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Preliminarii.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
1. 1 Cauzele politice, religioase și culturale care au condus la realizarea schismei de la 16 iulie 1054.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
1. 1. 1 Cauzele politice – de la Dioclețian (284-305) la Constantin al IX-lea Monomahul (1042-1055).....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
1. 1. 2 Cauzele religioase – de la Patriarhul Alexandru I al Constantinopolului (314-337) și Papa Silvestru I (314-335) la Patriarhul Mihail I Cerularie (1043-1059) și Papa Leon al IX-lea (1048-1054)	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
1. 1. 3 Cauzele culturale	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
1. 2 Schisma din 1054	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
1. 2. 1 Neînțelegerile dintre patriarhii Fotie și Ignatie – Prima fază a schismei	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
1. 2. 2 A doua fază a schismei – divergențele dintre patriarhul Mihail Cerularie și cardinalul Humbert.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
II. „UNIREA” DE LA LYON	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
2. 1 Probleme politice și religioase ale imperiului până la instaurarea dinastiei paleologilor	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
2. 1. 2 Situația religioasă și alte încercări de unire până la cea de la Lyon (1274) ..	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
2. 2 Sinodul unionist de la Lyon (1274).....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
2. 3. „Beneficiile” de pe urma acestei uniri și „vecerniile siciliene”	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
III. UNIREA DE LA FERRARA-FLORENȚA (1438-1439)	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
3. 1 Imperiul Bizantin până la împăratul Ioan al VIII-lea paleologul (1425-1448)	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
3. 2 Sinodul unionist de la Ferrara-Florența (1438-1439).....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
3. 3 Consecințele aduse de această „unire”. Căderea Constantinopolului	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
3. 4 Consecințele căderii Constantinopolului	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
3. 4. 1 Consecințe politice și economice	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
3. 4. 2 Consecințe religioase.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
IV. UNIATISMUL	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
4. 1 Unirea de la Brest-Litovsk	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
4. 2 Unirea de la Uzhhorod-Munkács	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
4. 3 Uniatismul în Transilvania	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
4. 3. 1 Context politic și religios	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
4. 3. 2 Începutul uniației și falsele documente	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
4. 3. 3 Atanasie Anghel și rezoluțiile cardinalului Leopold Kollonich.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
4. 3. 4 „Manifestul de unire”	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
4. 3. 5 Ancheta de după unire și atitudinea echivocă a lui Atanasie Anghel	Eroare! Marcaj în document nedefinit.

4. 3. 6 Consecințele triste ale Unirii	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
PARTEA a II-a.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
V. Momente de patriotism și solidaritate confesională în spațiul transilvan, din secolul al XVIII-lea până la începutul secolului al XX-lea (1744-1918)....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
VI. INOCHENTIE MICU KLEIN	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
6. 1 Date, biografie, studii	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
6. 2 Activitatea politică și religioasă	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
6. 3 Formarea unei conștiințe naturale în ardeal	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
6. 4 Uniația. Maria Terezia.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
6. 5 Klein și Visarion Serai	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
6. 6 Exilul de la Roma.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
VII. RĂSCOALA DIN 1784	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
7. 1 Context istoric. Desfășurare și impact.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
VIII. ȘCOALA ARDELEANĂ.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
8. 1 Preliminarii.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
8. 2 Samuil Micu	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
8. 2. 1 Biografie și opera teologică.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
8. 2. 2 Contribuția în domeniul cercetărilor istorice și filologico-lingvistice	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
8. 2. 3 Teologia răsăriteană a lui Micu	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
8. 3 Gheorghe Șincai	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
8. 3. 1 Date biografice; conflictul cu episcopul Bob	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
8. 3. 2 Activitatea culturală	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
8. 3. 3 Teologia lui Șincai	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
8. 4 Petru Maior.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
8. 4. 1 Date biografice	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
8. 4. 2 Procanonul. Structura	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
8. 4. 3 Petru Maior și înnoirile latinilor.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
8. 4. 4 Petru Maior și Sinodul de la Ferrara-Florența.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
8. 4. 5 Alte nemulțumiri ale lui Petru Maior	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
IX. SUPPLEX LIBELLUS VALACHORUM	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
9. 1 Preliminarii.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
9. 2 Conținutul și analiza.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
X. ANUL REVOLUȚIONAR 1848	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
10. 1 Contextul social și politic	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
10. 2 Cronologia Revoluției românești din Transilvania	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
10. 3 Adunarea națională de la Blaj din 3/15 mai - 5/17 mai 1848.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
10. 4 Impactul și ecoul Adunării de la Blaj. Acțiunile lui Șaguna.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
XI. CONTRIBUȚIA CELOR DOUĂ BISERICI LA MAREA UNIRE DE LA 1918	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
PARTEA a III-a	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
XII. DOCUMENTE ISTORICE - BLAJ	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
12. 1 Punctele interogatoriului luat episcopului Inochentie Micu-Klein .	Eroare! Marcaj în document nedefinit.

12. 2 Răspunsul Congregației De Propaganda Fide din Roma la scrisoarea adresată de Mons. Cardinal Paulucci. **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
12. 3 Scrisoarea episcopului Inochentie Micu-Klein adresată Mariei Tereza, prin care își exprimă rugămintea de a fi informat în privința acuzațiilor ce i s-au adus, pentru a putea răspunde. **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
12. 4. Memoriul adresat de episcopul Inochentie Micu Klein Mariei Tereza, prin care o roagă să emită o nouă diplomă fundațională pentru Episcopia unită și mănăstirea din Blaj, cuprinzând clauza evicțiunii, omisă din diploma în vigoare. **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
12. 5 Considerațiile teologului Iosif Balogh privitoare la starea unirii din Transilvania (Considerationes quaedam de Statu Unionis in Transylvania), însoțite de observațiile Comisiei Aulice delegate pentru chestiunile transilvănene. **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
12. 6. Memoriul înaintat Mariei Tereza de delegații clerului unit transilvănean, membri ai Ordinului basilitan, în problemele mănăstirii și bisericii din Blaj, școlilor și alumnilor români uniți. **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
12. 7 Opinia Cancelariei Aulice a Transilvaniei cu privire la solicitările din memoriul clerului unit înaintat împărătesei Maria Tereza în problemele mănăstirii și bisericii din Blaj, școlilor și alumnilor români uniți. **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
12. 8 Petru Pavel Aron către guvernatorul Transilvaniei. **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
12. 9 Episcopul Petru Pavel Aron către Congregația De Propaganda Fide. **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
12. 10 Răspunsul Congregației De Propaganda Fide la scrisoarea lui Petru Pavel Aron. **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
12. 11 Scrisoarea lui Ioan Inochentie Micu-Klein către episcopul de Făgăraș [Petru Pavel Aron]. **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
12. 12 Episcopul Petru Pavel Aron către Congregația de Propaganda Fide. **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- CONCLUZII FINALE **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- ANEXE **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- BIBLIOGRAFIE **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

REZUMAT

Lucrarea de față se înscrie în domeniul teologic al Istoriei Bisericii, vizând o zonă de frontieră spirituală și culturală cu un rol esențial în configurarea identității religioase și naționale a românilor din Transilvania. Blajul, ca spațiu geografic și simbolic, a devenit un nod de interferență între tradiția bizantină răsăriteană și influențele romano-catolice apusene, și a reflectat tensiunile și sintezele care au marcat istoria confesională a regiunii în secolele XVII–XX.

Alegerea acestei teme a fost motivată de nevoia de a înțelege mai profund contribuția Blajului la procesul de emancipare culturală, religioasă și națională a românilor transilvăneni. Blajul nu a fost doar un centru episcopal, ci și un laborator de idei și o rampă de lansare pentru elita intelectuală a vremii. Studiul își propune să pună în lumină importanța acestui fenomen de interferență religioasă și culturală, adesea ignorat sau abordat fragmentar în cercetările de până acum.

Originalitatea acestei cercetări constă în lucrul direct cu documente istorice originale, în special corespondența purtată de episcopii greco-catolici de la Blaj, precum Inochentie

Micu-Klein, cu autoritățile ecleziastice de la Roma. Accesul la fotografiile acestor documente ne-a oferit posibilitatea unei munci de transcriere, traducere și analiză aprofundată, care a permis nu doar o înțelegere filologică a conținutului, ci și o reconstituire fidelă a climatului spiritual și teologic al epocii. Prin această cercetare, am urmărit să identific în ce mod episcopii ardeleni își construiau discursul identitar în fața Romei – nu ca o Biserică pur și simplu subordonată, ci ca o Biserică românească, cu o conștiință națională clară, atașată de ritul său bizantin și de tradițiile locale, dar unită prin credință și comuniune dogmatică cu Roma. Această perspectivă, documentată direct din sursele epocii, a adus o nuanțare importantă în înțelegerea relațiilor Blajului cu Apusul și a oferit o lectură particularizată asupra tensiunilor și echilibrelor confesionale din Transilvania.

Actualitatea temei rezidă în redescoperirea și reevaluarea rolului jucat de Blaj în construcția identității românești într-un context european al dialogului între tradiții. Într-o epocă în care pluralismul religios și reconcilierea memoriei sunt tot mai importante, o astfel de cercetare oferă repere valoroase pentru înțelegerea mecanismelor istorice ale coexistenței și interacțiunii confesionale. Într-un context marcat de pluralism religios și de redescoperire a valorilor identitare europene, tema interferenței dintre Apus și Răsărit, cu un exemplu atât de elocvent precum Blajul, capătă o relevanță sporită. Studiul este de actualitate nu doar pentru specialiștii în Istoria Bisericii sau în teologie, ci și pentru toți cei interesați de dinamica identităților culturale și religioase din spațiul românesc. Blajul trebuie înțeles nu doar ca un reper local, ci ca o interfață între două lumi teologice, un loc în care s-a negociat cu finețe apartenența la catolicism fără abandonarea ethosului răsăritean. De asemenea, Blajul a fost un centru esențial în conservarea și afirmarea românității în Transilvania, contribuind decisiv la dezvoltarea unei conștiințe naționale prin școală, tipar și Biserică. Într-o vreme în care se discută tot mai intens despre dialogul dintre tradiție și modernitate, această cercetare oferă un exemplu istoric remarcabil de sinteză teologică și culturală, cu relevanță pentru prezent.

Ipoteza de la care pornește această cercetare este aceea că existența și funcția istorică a Blajului au reprezentat un factor determinant în conservarea și transmiterea identității religioase și culturale a românilor din Transilvania. Se pornește de la premisa că fără rolul jucat de Blaj – ca centru eclezial, educațional și tipografic –, istoria religioasă și culturală a românilor ardeleni ar fi urmat un alt curs, posibil mult mai fragmentar sau vulnerabil în fața presiunilor de asimilare. Blajul a funcționat ca o veritabilă punte de legătură între Apus și Răsărit, nu doar în termeni religioși, ci și ca spațiu de articulare a unei identități colective coerente, în care apartenența confesională se conjugă armonios cu fidelitatea față de tradiția națională românească. Această funcție de mediere a jucat un rol decisiv în modelarea elitei

românești moderne din Transilvania. Scopul cercetării este de a demonstra că identitatea Blajului nu este rezultatul unei simple suprapunerii confesionale, ci al unei sinteze vii, creatoare și conștiente de rolul ei istoric.

Blajul, micul orașel situat la confluența Târnavelor, a fost timp de aproape două veacuri și jumătate un centru de referință al culturii românești, un adevărat focar de luminare națională. De aici s-au ridicat primii mari cărturari ai neamului, ale căror scrieri și activitate au trezit conștiința națională a unui popor de plugari iobagi, căruia i-a fost refuzată multă vreme orice șansă de educație și emancipare. Blajul nu este doar o așezare geografică, ci un simbol al conștiinței naționale, credinței și românismului, o veritabilă capitală a sufletului românesc. „Oricât te-ai îndepărta de Blaj, aureola sa te urmărește, plină de nostalgie și melancolie. Aceeași lumină încărcată de amintiri va găsi un loc permanent în suflet, de unde va iradia de-a lungul întregii noastre vieți. Există în orașul nostru un izvor de spiritualitate creștină și românească, pe care o atribuim unui trecut încărcat de glorie, trecut pe care îl datorăm intelectualității blăjene, reprezentată cu precădere de preoții și dascălii Blajului”¹.

Prin trecutul și prezentul său, Blajul simbolizează conștiința, credința și spiritul românesc. Aceste trei valori fundamentale au marcat în mod decisiv existența orașului și a generațiilor sale, modelând un caracter distinct. Moștenirea spirituală a Blajului este una de sobrietate, perseverență și energie interioară, valori care s-au imprimat atât în caracterul blăjenilor, cât și în conștiința colectivă a românilor. Blajul a fost mereu un centru al pasiunii pentru adevăr și dreptate, al luptei pentru emancipare și demnitate națională. În esență, Blajul înseamnă mai mult decât un mic oraș – el este un focar de spiritualitate vie, care de peste două secole hrănește și influențează destinul națiunii. Așa cum aluatul cel bun dospește pâinea, tot astfel Blajul a dospit conștiința națională, dând poporului român gânditori, luptători și martiri care au transformat idealurile în realitate: „Blajul e unul din acele puține locuri istorice, care deși mici după extensiunea lor, se par a fi destinate de providență a juca un rol însemnat în istoria culturii popoarelor. Cel puțin locul Blajului în istoria românilor, ales cu vederea transilvani, e mai însemnat decât să se poată cândva trece cu vederea”².

Înainte de a intra în detalii cu accent pe anumite momente decisive din cronica Blajului³, dorim să enumerăm câteva repere istorice generale legate de istoria localității:

În Preistorie și Antichitate: Blajul și împrejurimile sale au fost locuite încă din preistorie și epoca neolitică, dovezile fiind obiectele din bronz, aur și ceramică găsite în zona

¹ Ioan POPA, *Blajul. Biografii paralele*, Alba Iulia, Editura ASTRA, 1998, p. 93.

² Teodor SEICEANU, Ion BUZAȘI, *Blajul – vatră de istorie și cultură*, București, Editura Albatros, 1986, p. 19.

³ Ștefan MANCIULEA, *Istoria Blajului*, Blaj, Editura ASTRA, 2001, pp. 17-20.

dintre râurile Mureș și Târnave. Zona era strategică și în timpul romanilor, existând drumuri și fortificații, dovedite prin descoperiri arheologice.

În Evul Mediu timpuriu: După retragerea romană din Dacia, Blajul și provincia intră într-o perioadă fără dovezi scrise clare. Din secolul al XIII-lea datează cea dintâi mențiune clară despre Blaj (la acea vreme, însă, localitatea nu avea numele sub care o cunoaștem astăzi), și anume în anul 1271, sub numele „Villa Herboldi”, care purta denumirea provenită de la proprietarul de atunci (villa lui Herboldi, fiul lui Ost, fost voievod al Transilvaniei în jurul anilor 1266 și 1267). La sfârșitul secolului al XIII-lea, Blajul era în proprietatea unui nobil numit Chyel, donată de regele Ștefan al V-lea al Ungariei.

Perioada secolelor XIV-XVII: În 1395, regele Sigismund dăruiește Blajul lui Blasius Cserei, care s-a remarcat în luptele cu turcii la Sirmiu și Nicopole. Apoi Blajul intră în posesia lui Gheorghe Bagdi (1535), a lui Paul Orvendi (1606), și apoi a lui Gavril Bethlen. Bethlen întărește castelul Blajului, fiind apoi preluat de Simion Pechy, iar după moartea acestuia, de Petru Haller.

Epoca Principatului Transilvaniei: Domeniul Blajului ajunge, prin secolul XVII, în posesia principesei Ana Bornemisa, soția principelui Mihail Apafi I, care își stabilește aici reședința. Castelul Blajului devine un loc important în istoria Transilvaniei, în special în perioada luptelor dintre turci și austrieci.

Tratatul de la Blaj (1687): În castelul din Blaj se semnează la 27 octombrie 1687 tratatul între principele Carol de Lotaringia (reprezentantul împăratului vienez) și Mihail Apafi, ce prevedea cantonarea trupelor austriece pe timp de iarnă în Transilvania, eveniment crucial pentru destinul principatului, care intră sub dominația Casei de Habsburg.

Intrarea în posesia Bisericii Greco-Catolice: După moartea principelui Mihail Apafi și a urmașului său, domeniul ajunge în posesia Bisericii greco-catolice în 1713. În anul 1737, Blajul devine sediul oficial al episcopiei greco-catolice.

Din această perioadă înainte, timp de două secole, Blajul devine un loc emblematic în istoria românească, în special în cea transilvăneană, datorită mai multor momente esențiale care au marcat dezvoltarea culturală, educațională și națională a românilor:

Școala Ardeleană: În 1754, la Blaj a fost înființată *școala de obște*, prima instituție de învățământ cu predare în limba română. Mai târziu, aceasta a devenit *Școala Ardeleană*, mișcarea culturală și iluministă care a pledat pentru emanciparea românilor transilvăneni. Cărturarii ardeleni au demonstrat, prin studii istorice și filologice, originea latină a poporului român și au susținut trecerea de la alfabetul chirilic la grafia latină. „Dascălii Blajului - cărturari luminați și patrioți înflăcărați – prin stăruințele și luptele purtate și-au înscris, printre

idealurile lor de viață, cauza luminării poporului. Aici s-au cultivat valori și s-au format caractere, în spiritul credinței în adevăr și dreptate socială, al respectului față de înaintași, al dragostei nețărmuite pentru pământul strămoșesc și virtuțile poporului român. În atmosfera exigentă a școlilor de aici, elevii au deprins disciplina muncii, modestia, setea de cunoștințe, respectul pentru om și idealurile sale. Au învățat să cunoască și să iubească trecutul neamului și să privească cu încredere viitorul. Au simțit, încă de tineri, marea responsabilitate cu care vor fi confrunțați în lupta pentru ridicarea neamului lor”⁴.

Supplex Libellus Valachorum: Tot aici, în 1791 și 1792, liderii Școlii Ardelene au redactat celebrele petiții *Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae*, adresate împăratului Leopold al II-lea. Prin acestea, românii cereau recunoașterea drepturilor lor naționale, politice și economice în Principatul Transilvaniei, asemeni celorlalte națiuni recunoscute.

Tipografia și presa națională: La Blaj a fost înființată o tipografie importantă, unde au fost publicate lucrări fundamentale pentru cultura și identitatea românească, inclusiv *Biblia de la Blaj* (1795) și numeroase manuale școlare. De asemenea, presa blăjeană, începând cu *Organul Luminării* și continuând cu publicații interbelice, a avut un rol esențial în răspândirea ideilor naționale și culturale.

Marea Adunare Națională de la 1848: Strâns legată de numele Blajului rămâne amintirea anului 1848. Pe Câmpia Libertății, la 15 mai, s-a desfășurat Marea Adunare Națională a românilor transilvăneni. La această adunare istorică s-a adoptat o proclamație adresată împăratului Ferdinand I al Austriei, prin care se solicita recunoașterea românilor ca națiune egală în drepturi cu celelalte etnii din Transilvania. La aceeași adunare, cei aproximativ 30.000-40.000 de participanți au scandat celebrul „Noi vrem să ne unim cu Țara!”, prefigurând astfel idealul unirii tuturor românilor. Poetul George Coșbuc, într-un articol apărut în „Universul literar”, an XX, nr.9, București, 1902, spunea: „Un episod frumos, poate cel mai frumos din întreaga istorie a românilor de peste munți, a fost fără îndoială adunarea celor patruzeci de mii (*de oameni*, n.n.) pe Câmpia Blajului, numită de atunci Câmpia Libertății. E frumos numele acesta! O câmpie unde aveau să se adune românii ca robi clăcași, ca neam suferit numai de milă pe pământul strămoșilor săi, și de unde aveau să se întoarcă liberi și stăpâni în țara cea largă a Ardealului.”

Pronunciamentul de la Blaj (1868): Ca reacție la anexarea Transilvaniei de către Ungaria, pe 15 mai 1868, în prezența a circa 60.000 de participanți, s-a adoptat

⁴ Ioan POPA, *op. cit.*, p. 57.

Pronunciamentul de la Blaj. Acest document cerea autonomia Transilvaniei, egalitatea politică și confesională a românilor cu celelalte etnii și recunoașterea oficială a limbii române.

Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA): A fost fondată între 23–26 octombrie / 4–7 noiembrie 1861, la Sibiu, din inițiativa intelectualilor români ardeleni. Încă de la început, a fost concepută ca o veritabilă cetate a solidarității și spiritualității românești, o binecuvântare a naționalității. ASTRA reprezintă o ctitorie a cărturarilor patrioți români, sprijiniți de cele două biserici naționale din Ardeal, sub îndrumarea Mitropolitului ortodox Andrei Șaguna și a Mitropolitului greco-catolic Alexandru Șterca-Șuluțiu. **Despărțământul Blaj al ASTREI** a fost înființat în cadrul Adunării cercuale ținute la Blaj, la data de 28 iunie 1870, constituind un moment cu profund impact cultural și politic în viața comunității locale. Primul președinte ales a fost marele cărturar și părinte al filologiei românești, Timotei Cipariu, canonic și personalitate enciclopedică a secolului al XIX-lea.

Pregătirea Marii Uniri de la 1918: *Consiliul Național Român teritorial* din Blaj, aflat sub coordonarea *Consiliului Național Român Central*, a jucat un rol deosebit de important în organizarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, care a dus la unirea Transilvaniei cu România la 1 Decembrie 1918.

Blajul este locul de unde au pornit luptele pentru emanciparea națională a neamului, este rodul în care a luat ființă mișcarea conștientă de trezire a conștiinței românești. Blajul a reprezentat mereu un „cuib al valahilor”, temut și disprețuit de vechii stăpânitori, fiind un loc al inițiativelor și al realizărilor culturale și naționale, timp de peste două secole. Blajul nu a avut norocul de a deveni o mare cetate, nici un centru comercial sau industrial de seamă, însă a avut norocul să fie și să rămână un centru cultural al cărui dascăli și ucenici au purtat, aproape singuri, greul luptei politice, susținând cu devotament efortul cultural al națiunii române din Ardeal. Luptele și străduințele care au iradiat de aici, din micul Blaj, au avut răsunet și peste crestele Carpaților, reușind să coaguleze aici toate dezideratele naționale românești. „De la Blaj a iradiat în toate provinciile locuite de români sentimentul apartenenței la neamul românesc, în căutarea și dobândirea demnității și libertății naționale. Totodată, Blajul se constituie și ca focar de cultură și spiritualitate românească. Ideile plămădite la Blaj prin programul Revoluției pașoptiste ardeleni al lui Simion Bărnuțiu vor sta la baza luptei viitoare pentru libertatea și întregirea neamului”⁵.

⁵ *Ibidem*, p. 9.

Blajul, această *mică Romă* a latinității noastre dacice, cum i s-a spus, dar și așezămintele sale de veche cultură, revin firesc și cu emoție în comemorările naționale ale zilelor noastre. Rolul pe care Blajul l-a avut în formarea culturii românești și în trezirea conștiinței noastre etnice este dintre cele mai însemnate. A-l evoca, ori de câte ori se ivește prilejul, este nu doar un gest de pietate culturală, ci o datorie impetuoasă. De aceea, orice cercetare documentară, oricât de tăcută și migăloasă, merită întâmpinată cu bucurie, ca un semn de prețuire autentică față de strădaniile neobosite ale celor care au luptat în slujba adevărului, a istoriei și a sufletului românesc.

Pentru a înțelege în profunzime rolul jucat de Blaj în istoria religioasă și culturală a românilor din Transilvania, a fost necesar un demers de cercetare cauzală retrospectivă, o analiză de tip „backtracking” istoric, prin care să reconstruim în sens invers traseul evenimentelor ce au condus la afirmarea acestui centru spiritual și identitar. Deși tema lucrării este concentrată asupra Blajului, comprehensiunea deplină a semnificației sale nu poate fi obținută fără „desfacerea”, strat cu strat, a contextului în care acesta a apărut, asemenea unei păpuși Matrioska. Astfel, am pornit de la consecințele istorice imediate pentru a pătrunde tot mai adânc în trecut: de la Blajul ca focar al emancipării naționale, către uniaticismul din Transilvania, apoi spre contextul uniaticismului în Europa post-tridentină și, în cele din urmă, până la ruptura originară a creștinătății prin Marea Schismă de la 1054. Acest demers „în răspăr cu firul cronologic” nu urmărește doar o simplă reconstrucție istorică, ci o genealogie a ideilor și evenimentelor care au făcut posibilă apariția Blajului ca punct de convergență între Apus și Răsărit. Din aceste motive, pentru a-i înțelege cu adevărat identitatea și semnificația în istorie, am găsit necesitatea de a avea o abordare concentrică, în care Blajul este nucleul, iar în jurul său gravitează straturi istorice și teologice.

Deși tema centrală a prezentei lucrări este reprezentată de Blaj, cercetarea de față nu începe în mod direct cu analiza locală. Am considerat necesar să adoptăm o metodologie de desfășurare progresivă a contextului pentru înțelegerea exhaustivă a problematicei. Blajul, departe de a fi o realitate izolată, este rezultatul unor procese istorice și teologice ample, cu ramificații în întreaga lume creștină. Abia în acest cadru amplu, european și confesional, poate fi înțeleasă în mod adecvat importanța Blajului în istoria Transilvaniei și a României. Această construcție metodologică — de la universal la particular, de la contextul dogmatic și geopolitic pan-european la realitatea concretă a Blajului — a fost indispensabilă pentru a atinge scopul acestei lucrări. Nu putem înțelege ce înseamnă Blajul fără să vedem mai întâi de ce s-a produs ruptura dintre Răsărit și Apus, care au fost mecanismele unirii bisericești în

Europa Centrală și de Est, și cum s-au tradus acestea, în mod unic, în spațiul transilvănean. Această abordare stratificată nu este doar o alegere de structură, ci o necesitate hermeneutică.

Din aceste considerente metodologice, s-a impus structurarea lucrării în trei mari părți distincte, care urmează firul cronologic și evolutiv al temei, dar și straturile de adâncime ale înțelegerii sale.

Prima parte a lucrării își propune să analizeze cauzele, desfășurarea și urmările principalei rupturi care a divizat Biserica creștină într-un lung proces istoric, începând cu secolul al IV-lea și culminând cu secolul al XVIII-lea, cu accent pe evenimentele din Transilvania.

În capitolul I este investigată dezbinarea Bisericii Creștine, având drept punct de referință data simbolică a schismei de la 16 iulie 1054. Sunt prezentate, pe larg, multiplele cauze care au alimentat această ruptură. Pe plan politic, lucrarea urmărește traseul de la împărțirea administrativă a Imperiului Roman sub Dioclețian (284-305), care a separat estul și vestul imperiului, până la conflictul de interese și autoritate dintre Roma și Constantinopol în timpul împăratului Constantin al IX-lea Monomahul (1042-1055). Pe plan religios, sunt analizate diferențele dogmatice, eclesiologice și jurisdicționale între Patriarhia Constantinopolului și scaunul papal, începând de la Patriarhul Alexandru I (314-337) și Papa Silvestru I (314-335), ajungând până la Patriarhul Mihail I Cerularie și Papa Leon al IX-lea. Pe plan cultural, sunt evidențiate discrepanțele de limbă, mentalitate, tradiție canonică și influențele filozofice diferite dintre Răsăritul grec și Apusul latin.

Lucrarea aprofundează apoi etapele concrete ale schismei, descriind cele două faze principale: prima fază este cea a conflictului dintre patriarhii Fotie și Ignatie din Constantinopol, ce marchează un prim episod de tensiune și separare; a doua fază este cea care a condus la ruptura definitivă, prin conflictul dintre patriarhul Mihail Cerularie și legatul papal cardinalul Humbert.

Capitolul II tratează prima încercare majoră de reunificare a celor două Biserici, respectiv Unirea de la Lyon din 1274. Înainte de prezentarea efectivă a sinodului unionist de la Lyon, autorul trece în revistă contextul politic și religios al Bizanțului până la instaurarea dinastiei Paleologilor, precum și diversele tentative anterioare de unire. Sinodul de la Lyon, convocat sub presiunea problemelor externe și interne cu care se confrunta imperiul, s-a concretizat într-o unire formală, însă cu o aplicare limitată și cu o largă opoziție în rândul clerului și poporului bizantin. Lucrarea analizează și urmările acestei uniri, reliefând rolul nemulțumirilor populației și culminând cu revolta cunoscută sub numele de „Vecerniile siciliene”, care a contribuit la eșecul acestui acord.

Capitolul III este consacrat celei de-a doua mari încercări de reunificare, și anume Unirea de la Ferrara-Florența (1438-1439). Este prezentată situația critică a Imperiului Bizantin în pragul căderii sale, sub conducerea împăratului Ioan al VIII-lea Paleologul. Sub amenințarea otomană iminentă, delegația bizantină participă la sinod, unde, în urma unor discuții teologice și presiuni politice, se încheie un nou acord de unire cu Roma. Totuși, această unire nu va reuși să producă efectele scontate, întrucât ea a fost respinsă de mare parte a clerului ortodox și a populației din Bizanț. În continuare, lucrarea analizează consecințele dramatice ale căderii Constantinopolului în 1453, pe mai multe planuri: politic (dispariția definitivă a Imperiului Bizantin), economic (blocarea drumurilor comerciale tradiționale) și religios (consolidarea separării ireversibile între cele două Biserici).

Capitolul IV abordează fenomenul Uniatismului, ca o nouă formă de refacere a comuniunii cu Roma în cadrul spațiului creștin răsăritean. Sunt analizate trei cazuri majore: Unirea de la Brest-Litovsk (1596), prin care o parte a ierarhiei ortodoxe din teritoriile polono-lituaniene intră în comuniune cu Roma; Unirea de la Uzhorod-Munkács (1646), care implică ierarhia ortodoxă din Maramureș, Subcarpați și părțile Ungariei superioare; și, în detaliu, Unirea din Transilvania. În această ultimă subsecțiune, autorul analizează contextul politic și religios din Transilvania sfârșitului de secol XVII și începutului de secol XVIII, originile mișcării unioniste, dificultățile survenite în redactarea actelor oficiale, rolul esențial al episcopului Atanasie Anghel și influența decisivă a cardinalului Leopold Kollonich. Este studiată redactarea „Manifestului de unire”, ancheta de după unire și atitudinea oscilantă a episcopului Atanasie, precum și impactul pe termen lung, adesea negativ, al unirii asupra vieții comunitare și religioase a românilor transilvăneni.

Partea a doua a lucrării urmărește modul în care conștiința națională românească s-a cristalizat în spațiul transilvan, sub influența factorilor politici, culturali și religioși, având un rol determinant implicarea ambelor Biserici românești, atât Greco-Catolică, cât și Ortodoxă, în perioada cuprinsă între mijlocul secolului al XVIII-lea și Marea Unire de la 1918.

Capitolul V deschide această secțiune printr-o privire de ansamblu asupra momentelor de solidaritate confesională și afirmare patriotică în Transilvania între 1744 și 1918. Sunt conturate principalele episoade prin care românii transilvăneni, în pofida divizărilor confesionale, au reușit să păstreze un spirit de unitate națională, reflectat în lupta pentru drepturi egale, afirmarea identității culturale și participarea la marile evenimente politice ale vremii.

Capitolul VI este consacrat personalității marcante a episcopului unit Inochentie Micu Klein. Sunt prezentate datele biografice, studiile și formarea sa intelectuală. Activitatea sa

politică și eclesiastică este analizată în contextul frământărilor românilor din Imperiul Habsburgic, subliniindu-se lupta sa pentru recunoașterea drepturilor națiunii române. Este prezentat rolul său în formarea unei conștiințe naționale timpurii în Ardeal, demersurile sale politice la Viena, dar și opoziția pe care a întâmpinat-o, inclusiv din partea Mariei Terezia. Este tratată, de asemenea, controversa cu monahul ortodox Visarion Sarai, poziția lui Micu față de uniție și contextul în care a fost silit să trăiască ultimii ani ai vieții în exil la Roma.

Capitolul VII analizează răscoala țărănească din 1784, cunoscută sub numele de Răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan. Sunt prezentate cauzele sociale, economice și politice care au generat mișcarea, desfășurarea evenimentelor și consecințele răscoalei asupra raporturilor etnice și confesionale din Transilvania, precum și asupra politicilor imperiale ulterioare față de români.

Capitolul VIII este consacrat în întregime Școlii Ardelene, curent iluminist și național prin excelență, care a contribuit decisiv la definirea conștiinței identitare a românilor transilvăneni. După o introducere generală asupra mișcării, autorul analizează pe larg contribuțiile celor mai importanți reprezentanți ai Școlii Ardelene: Samuil Micu - sunt prezentate datele biografice, opera sa teologică, cercetările istorice și lingvistice, poziția sa în cadrul teologiei răsăritene și implicarea în susținerea unirii cu Roma. Gheorghe Șincai – sunt analizate biografia, conflictul său cu episcopul unit Ioan Bob, activitatea culturală remarcabilă și contribuția sa teologică. La Petru Maior: este analizată viața sa, lucrarea fundamentală Procanonul (cu prezentarea structurii), poziția sa critică față de unele înnoiri doctrinare ale Romei, raportarea sa la Sinodul de la Ferrara-Florența, precum și alte observații critice la adresa anumitor inovații dogmatice occidentale.

Capitolul IX tratează elaborarea și semnificația *Supplex Libellus Valachorum* (1791), memoriul adresat împăratului de către națiunea română transilvăneană. După o introducere în contextul redactării sale, autorul analizează conținutul petiției, argumentele prezentate, revendicările naționale și modul în care acest document a fundamentat ideologic lupta românilor pentru egalitate de drepturi în cadrul statului habsburgic.

Capitolul X abordează Revoluția de la 1848 în Transilvania, cu accent pe implicarea românilor transilvăneni. Sunt analizate cauzele sociale și politice ale revoluției, cronologia evenimentelor locale, momentul central reprezentat de Adunarea națională de la Blaj din mai 1848, mesajul său de unitate națională și revendicările formulate în fața autorităților imperiale. Sunt tratate, de asemenea, consecințele Adunării de la Blaj și implicarea mitropolitului Andrei Șaguna în apărarea drepturilor românilor după 1848.

Capitolul XI încheie partea a doua prin analiza contribuției Bisericii Ortodoxă și Greco-Catolică la realizarea Marii Uniri de la 1918. Sunt evidențiate rolul activ al clerului, implicarea ierarhilor celor două confesiuni în mobilizarea conștiinței naționale și participarea lor la proclamarea Unirii de la Alba Iulia, moment culminant al afirmării idealului de unitate națională al românilor din Transilvania.

Partea a treia a lucrării reprezintă o amplă secțiune documentară, în cadrul căreia sunt prezentate, transcrise, traduse și analizate o serie de documente istorice esențiale pentru înțelegerea etapelor, disputelor și dinamicii interne a procesului unirii Bisericii Române din Transilvania cu Biserica Romei, precum și pentru organizarea Episcopiei Unite de la Blaj în secolul al XVIII-lea.

Documentele selectate provin din corespondența purtată de ierarhii români uniți, în special episcopii Inochentie Micu-Klein și Petru Pavel Aron, dar și din fondurile oficiale ale Congregației de Propaganda Fide, ale autorităților habsburgice de la Viena, respectiv Cancelaria Aulică a Transilvaniei, precum și din lucrările unor colaboratori ai curții imperiale, cum este cazul teologului Iosif Balogh. Prin conținutul lor, aceste izvoare istorice reflectă multiplele dificultăți administrative, politice și teologice pe care le-a traversat Biserica Unită din Transilvania în tentativa sa de consolidare și stabilizare, în contextul frământărilor interne ale Imperiului Habsburgic și al relațiilor dintre Curtea vieneză și Sfântul Scaun.

Interogatoriul luat lui Inochentie Micu-Klein redă acuzațiile formulate împotriva sa, precum și presiunile sub care a fost pus episcopul pentru activitatea sa politică în apărarea drepturilor națiunii române. Răspunsul Congregației de Propaganda Fide, adresat cardinalului Paulucci, oferă o imagine a modului în care autoritățile ecleziastice romane receptau problemele din Transilvania și încercau să medieze tensiunile dintre autoritatea imperială și episcopia unită.

Scrisorile episcopului Inochentie Micu-Klein către împărăteasa Maria Tereza ilustrează demersurile constante ale acestuia de a-și apăra poziția, de a solicita clarificarea acuzațiilor și de a obține emiterea unor noi diplome fundamentale pentru Episcopia Unită de la Blaj, în vederea asigurării stabilității instituționale a acesteia. În memoriul teologului Iosif Balogh, intitulat „*Considerationes quaedam de statu Unionis in Transylvania*”, însoțit de observațiile Comisiei Aulice, sunt prezentate o serie de reflecții teologice și administrative asupra stării unirii în Transilvania, asupra dificultăților întâmpinate și asupra limitelor aplicării actului unirii în realitatea concretă a Imperiului.

Memoriul înaintat împărătesei de către delegații basiliteni din Transilvania dezvoltă problematici legate de organizarea mănăstirilor, a bisericilor, a școlilor și a seminariilor

românești de la Blaj, evidențiind preocupările constante ale clerului unit pentru întărirea vieții bisericești și a educației teologice a tinerilor. Opinia Cancelariei Aulice a Transilvaniei la aceste solicitări reflectă raportul tensionat dintre cererile clerului român unit și interesele administrației habsburgice, marcate de o continuă negociere a prerogativelor.

Corespondența episcopului Petru Pavel Aron, purtată atât cu guvernatorul Transilvaniei, cât și cu Congregația de Propaganda Fide, subliniază preocuparea permanentă a succesorului lui Micu-Klein pentru întărirea poziției Episcopiei Unite, pentru organizarea vieții ecleziastice și pentru asigurarea unei recunoașteri clare a drepturilor clerului și credincioșilor uniți. În același cadru, scrisoarea trimisă de Inochentie Micu-Klein către Petru Pavel Aron relevă continuitatea preocupărilor episcopale și grija fostului episcop față de viitorul Bisericii Unite și al credincioșilor săi.

Această parte documentară nu se limitează la simpla reproducere a izvoarelor, ci propune și o analiză contextuală menită să ofere o înțelegere cât mai completă a modului în care s-au purtat negocierile, s-au formulat cererile și s-au susținut pozițiile ierarhiei Bisericii Unite în fața autorităților imperiale și ecleziastice, în contextul politic, confesional și administrativ al Transilvaniei secolului al XVIII-lea.